

Зміст поняття «полікультурна освіта» в вітчизняній та зарубіжній педагогіці

У статті на основі аналізу педагогічних досліджень диференціюється термін полікультурність і полікультурна освіта. Автор торкається питання визначення змісту, структури та мети полікультурної освіти. Характеризуються історичні та соціально-економічні аспекти становлення полікультурної освіти.

Ключові слова: полікультурна освіта, педагогіка, становлення, розвиток, меншини.

На сучасному етапі розвитку суспільства полікультурна освіта знаходиться в центрі уваги багатьох вітчизняних та зарубіжних педагогів. В останні десятиліття вона набула особливої популярності, яка пов'язана з наявністю об'єктивних соціально-економічних, соціокультурних і політико-правових передумов, зумовлених особливістю розвитку людства на початку нового тисячоліття. Тема розвитку полікультурної освіти залишається однією із головних тем на конференціях Європейського товариства порівняльної педагогіки. Причинами для запровадження полікультурного виховання та полікультурної освіти в Європі став великий вплив іммігрантів. Країни ЄС неодноразово наголошували на необхідності запровадження та розвитку полікультурної освіти, але незважаючи на рекомендації Європарламенту, даному питанню в країнах Європи приділяється дуже мало уваги. В 1999 році Генеральна Асамблея ООН ухвалила декларації і програми дій у галузі культури миру. Даний документ повинен спиратися на принципи свободи, справедливості та розв'язання проблем мирним шляхом, за допомогою переговорів, при цьому кожна людина повинна мати можливість брати участь у розвитку свого суспільства.

Інтеграційні процеси, які відбуваються у сучасному світі висувають перед системою освіти задачу підготовки дітей і молоді до життя в умовах полікультурного і багатонаціонального суспільства, формування в них позитивного відношення до людей різних національностей» [1].

У всі епохи розвитку людства спостерігались процеси міграції, відбувались контакти різних мовних культур. На одних і тих же територіях проживали представники різних національних, соціальних і етнічних груп. Все це створювало вплив на розвиток держав, формування політичних підходів до взаємодії в різних сферах життя, в тому числі, і в сфері освіти підростаючих поколінь.

Основоположні ідеї теорії полікультурної освіти були висвітлені ще Я. А. Коменським. Він заснував програму універсального виховання, основою якої виступав процес формування вмінь у людини з дитинства жити в злагоді з іншими, виконувати взаємні обов'язки, поважати та любити людей [2].

Іншим класиком педагогічної науки був сформульований принцип народності, за яким освіта повинна охопити все підростаюче покоління, надавши при цьому рідній мові центральне місце [3].

В. А. Сухомлинський стверджував, що духовне багатство особистості є духовним багатством народу, при цьому наголошуючи на необхідності використання традицій народної педагогіки в освітній практиці [4].

Першими дати визначення поняттю «полікультурна освіта» намагалися автори міжнародного педагогічного словника, виданого у Лондоні в 1977 році. Вони пояснювали термін «Multicultural education» як віддзеркалювання ідеалів культурного плюралізму у сфері освіти. Визначення поняття «Multicultural education» знаходимо в Міжнародній енциклопедії освіти, де воно трактується як «педагогічний процес, у якому репрезентується дві або більше культури, що відрізняються за мовною, етнічною, національною або расовою ознакою» [5]. Проте існують і інші думки, щодо того, де вперше з'явився термін «полікультурна освіта». Вітчизняний дослідник Є.Н. Кузьміч вважає, що цей термін вперше був ужитий у Канаді. Його автором є канадський прем'єр-міністр П.Трудо, який у 1971 році проголосив політику полікультурності та двомовності. Такої ж думки дотримується й німецький дослідник Г.Ауернхаймер. Він стверджує, що термін «мультикультурна освіта» вперше з'явився в канадській урядовій програмі.

Країною, яка має багатий досвід у становленні та розробці питань полікультурності є США. Процес активного розвитку полікультурної освіти в США пов'язаний з прагненням різних соціальних груп до рівноправності, боротьбою проти расизму та дискримінації, рухом за права жінок, боротьбою за права сексуальних меншин, а також активною міграцією із азіатських, африканських та південноамериканських регіонів [1, с 4]. Американські дослідники та педагоги першими звернулися до вирішення цієї проблеми. Фундаторами полікультурної освіти можна поправу вважати таких

³¹ Левицька Лілія Анатоліївна, аспірант кафедри загальної педагогіки і психології; Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

американських вчених як Дж. Бенкс, Г.Бейкер, Ж. Гай, К. Кембел, М. Садкер П. Горскі та інші. Американські дослідники під полікультурною освітою розуміють освіту, спрямовану на збереження і розвиток усього різноманіття культурних цінностей, норм, зразків і форм діяльності, що існують у певному суспільстві, і на передачу цієї спадщини молодому поколінню [6].

У 1981 році американський дослідник Джеймс Бенкс запропонував концепцію полікультурної освіти, яка стала популярною у всьому світі. Згідно з дослідженнями Бенкса, полікультурна освіта досягає поставленої мети лише за умови поваги до принципу різноманітності. Етнічна різноманітність повинна враховуватись постійно. Вчений вважає, що всі учні повинні мати вільний доступ до достовірних історичних джерел, що сприятиме створенню атмосфери, пронизаної духом плюралізму. Він наполягає на тому, щоб етнічний плюралізм був присутній не лише в процесі навчання, а також у позаурочному житті школярів. За концепцією Бенкса, школи повинні проводити програми підготовки та перепідготовки вчителів, для того, щоб допомогти педагогам проаналізувати їх ставлення до своїх та чужих етнічних груп, розширити знання про ці групи та набути необхідних знань для викладання в умовах мультиетнічного середовища [7]. Аналогічної думки дотримується й інший американський вчений Пол Горскі. Він є одним з фундаторів «Полікультурного Півльйону». На думку вченого вчитель повинен поважати ідентичність кожного учня, оскільки діти приходять до школи вже наділені етнічною та індивідуальною ідентичністю. І саме в школі вони вчаться сприймати ідентичність інших однокласників. Науковець наголошує на тому, що вчителі повинні постійно приділяти увагу процесу розвитку етнічної ідентифікації, бо саме вона є основою для розвитку національної ідентичності особистості, яка вимагає гідності, справедливості та рівності всіх членів демократичного суспільства. Пол Горскі акцентує увагу на тому, що відчуття національної ідентичності особистості є необхідним для розвитку глобальної ідентичності. Діти з розвинутим почуттям етнічної та національної ідентичності мають більше можливостей стати кращими громадянами світової спільноти. Вчений виділяє основні умови для досягнення мультикультурності в освіті: кожен студент повинен мати рівні можливості для розкриття свого потенціалу та бути готовим до існування в інтеркультурному суспільстві; педагоги повинні організувати ефективно навчання кожного учня, не зважаючи на його культурну приналежність; навчальні заклади мають боротися з будь-яким проявом пригнічення в стінах закладу та займатися вихованням активних та обізнаних студентів; освіта повинна орієнтуватися на студентів, враховуючи їх думку; вчителям слід брати активну участь у переоцінці всіх існуючих освітніх практик та їх впливу на процес навчання, таких як методи оцінювання, тестування, підготовки підручників та навчальних матеріалів, проведення різноманітних консультацій.

Відома американська дослідниця теорії полікультурної освіти Г. Бейкер стверджувала, що полікультурна освіта в США є результатом багатьох міжнаціональних конфліктів. Вона вважала, що полікультурна освіта відповідає американським демократичним традиціям, за якими школа є важливим інститутом соціалізації, який покликаний допомагати представникам різних національних меншин[8]. Інша американська дослідниця Соня Ніето визначає полікультурну освіту як «цінності, стосунки і погляди, які мають люди один про одного».

У Британському довіднику з теорії культурної комунікації можна знайти детальніше тлумачення полікультурності. Під цим терміном визначається суспільство, яке містить численні різноманітні, але взаємозалежні культурні традиції, що часто асоціюються з різними етнічними компонентами цього суспільства [9]. Із визнання суспільства мультикультурним випливають два основні наслідки: переосмислення уявлень про культурну єдність (цілісність) суспільства, що включає відмову від спроб «інтегрувати» різні етнічні групи, оскільки інтегрування передбачає перетворення на «невідрізнену» частку домінуючої культури; переосмислення поняття культурного різноманіття: слід враховувати владні відносини, відносини домінування між різними культурними (етнічними, соціальними) групами, аналізувати міжкультурні взаємини як такі між сильними(домінуючими) та слабкими (пригнобленими) культурами, а не просто стимулювати інтерес до екзотичного.

На початку ХХ століття ідею полікультурної освіти висували німецькі педагоги-гуманісти, засновники реформаторської Бременської школи Л. Гурлітт, Ф. Гансберг, Г. Шарельманн. До полікультурної освіти вони включали знання національної та світової культури, що сприяли розвитку загальнолюдської свідомості та ствердженню ідеї про єдиний світ. Вчені виступали на захист культурних відмінностей. Полікультурну освіту пов'язували зі свободою духовного розвитку особистості і народу. Бременські педагоги були єдині у ствердженні того, що полікультурна освіта з необхідністю включає вивчення культурної спадщини народів світу і культури свого народу, у тому числі «місцевої культури» [10].

Аналіз сучасної літератури показує, що міжкультурна взаємодія в педагогічному процесі позначається рядом синонімічних термінів. Серед них найбільш вживаними є наступні: мультикультурна освіта або кросс-культурна освіта (Дж. Бенкс, Я. Пей та ін.), полікультурна освіта (А. Ю. Белогуров, В. В. Макаєв, Л. Л. Супрунова та ін.), багато культурна освіта (Г. Д. Дмитрієв), бікультурна освіта (М. Сіпун, У.Ф. Маккі), глобальна освіта (Р. Хенві), інтеркультурна освіта (Ле Тхан Кхой). Кожен з представлених термінів виражає базову ідею, пов'язану з заснуванням педагогічних умов для взаємодії культур в освітньому процесі, залученням молодого покоління до культурних досягнень як свого народу, так і сусідніх народів, а також усього людства [1]. Слід зазначити, що проблема полікультурності розглядалася науковцями XIX-XX століть з різних методологічних позицій (релігійна, діалектико-матеріалістична, фрейдизм, екзистенціалізм та ін.). Всі вони зазначали, що світобачення особистості й її культура, по-перше, взаємопов'язані, по-друге, залежать від рівня і якості освіти, по-третє, визначають соціальну позицію і поведінку людини [10].

Основні принципи полікультурності були сформульовані генеральним директором ЮНЕСКО Ф. Майором: виховання у душі відкритості й розуміння інших народів; постійна систематизація й інтеграція набутих знань, виявлення їх зв'язків з полі культурністю; формування впевненості у собі як особливо важливого феномену полікультурної свідомості; застосування нових педагогічних технологій оволодіння учнями навчальним матеріалом полікультурного напрямку; формування в учнів почуття господаря рідного краю, творця власного життя, активного учасника подій сьогодення своєї вітчизни; стимулювання учнів постійно займатися самоосвітою і самовихованням, самореалізацією і самостійною науково-дослідницькою діяльністю з проблем полікультурності; вивчення результатів своєї роботи, постійне вдосконалення системи роботи щодо формування полікультурної компетентності.

Не менш важливими також є досягнення німецьких педагогів у галузі полікультурної освіти. Теорії полікультурного виховання та освіти в ФРН почали активно опрацьовуватись наприкінці 80-х років. На той час розвиток полікультурної освіти зводився до створення так званої «педагогіки для іноземців», яка була спрямована на реінтеграцію дітей іноземців на їх батьківщині після закінчення терміну перебування в Німеччині. Міжкультурна педагогіка німецького дослідника Есінгера ґрунтувалась на реформуванні шкільної освіти, а саме шкіл в яких навчались німецькі діти та діти-мігранти. Враховуючи принципи полікультурності, в німецькій педагогіці відбуваються зміни, внаслідок яких іммігранти більше не сприймалися як чужинці, а навпаки вони стали шансом до взаємного збагачення різних соціокультурних груп населення.

Відомий німецький дослідник Д. Гловка трактує поняття мультикультурності як ціль, задачу, обов'язок, відповідно до якої ми розуміємо під терміном полікультурна освіта стратегію, яка дозволяє людині повністю справлятися з життям в мультикультурній сфері.

Інший німецький вчений у галузі полікультурної освіти А. Томас у своїй праці «Психологія міжкультурного навчання і торгівлі» розглядав міжкультурну педагогіку як готовність сприймати культурні особливості різних народів, взаємоповагу, толерантність, взаєморозуміння та взаємозбагачення [11].

Порушували питання міжетнічної солідарності та співпраці також французькі дослідники. За ініціативою М.-А. Жульєна Пазького було створено Французьку спілку об'єднаних націй. Вчений вимагав співпраці різних держав в організації освіти. Він переконував, що тісні контакти між країнами з питань освіти призводять і до порозуміння на політичному рівні. Французький дослідник намагався виокремити в педагогіці такий напрямок, як полікультурність, а також обґрунтував роль освіти у міжетнічних взаєминах [12]. На думку французького дослідника Ж. Деморгона одним з основоположників теорії мультикультуралізму є Ч. Тейлор. Саме він розвивав ідею того, що Сполучені Штати є федеративною країною в політичному і культурному плані. Основою цієї теорії є ідея про потреби людини у визнанні її не лише як індивідуума, але й як члена певної групи. Ч. Тейлор вважає, що мультикультуралізм потребує впровадження «принципу визнання» в соціальній, політичній і педагогічній сферах.

Література

1. Дмитриев Г. Д. Многокультурное образование. – М.: Народное образование, 1999. – 208с.
2. Коменский Я. А. Избранные педагогические сочинения / Я. А. Коменский. – М.: Педагогика, 1982. – Т. 2. – 383с.
3. Ушинский К. Д. Человек как предмет воспитания. Опыт педагогической антропологии / К. Д. Ушинский – М.: Педагогика, 1990. – 402 с.
4. Сухомлинский В. А. Как воспитать настоящего человека: советы воспитателям / В. А. Сухомлинский – Минск: Нар. обр., 1978. – 291 с.

5. International Dictionary of Education. Vol.7. – Oxford, 1994. – P. 3963
6. Аббібулаєва Г. С. Деякі аспекти полікультурної освіти. // Педагогіка і психологія . – 2006. – № 1. – 208с 75-84.
7. Мілютіна О. Концептуальні підходи до полікультурної освіти школярів у розвинутих країнах світу. Порівняльно-педагогічні студії №1 2009.
8. Backer G. C. Planning and Organizing for Multicultural Instruction. Addison – Wesley Publishing company. USA. – 1994. – 217р.
9. Ковальчук О. С. Полікультурний підхід у сучасній шкільній освіті Росії: Дис. ... канд. пед наук. – К., 2004. – 189с.
10. Лощенова І. Ф. Проблема полікультурності у педагогічних теоріях. Випуск II Педагогічні науки.
11. Thomas A. Psychologie interkulturellen Lernens und Handelns // Thomas A. Kulturvergleichende Psychologie. Eine Einführung. – Göttingen et.al.Hogrefe, 1993. – S. 337 – 424.
12. Кузьменко В. В., Гончаренко Л. А. Формування полікультурної компетентності вчителів загальноосвітньої школи: навчальний посібник / В. В. Кузьменко, Л. А Гончаренко – Херсон: РІПО, 2006 – 92с.

Lewicka L.

Concept «policultural education» in ukrainian and foreign pedagogy

Bohdan Khmelnytsky National University at Cherkasy, Cherkasy, Ukraine

In the article on the base of pedagogical researches the terms of policultural and policultural education are differentiatet. The author touches on the definition on the content, structure and object of policultural education. Historical and social-economic aspect of establishment of policultural education are characterized.

Key words: *policultural education, pedagogics, establishment, progress, minority.*